© www.kjnt.ro/szovegtar

Otilia Hedeşan

Az élettörténet és a hivatás újraalkotása

Előadásom kiindulópontját azok a kutatások képezik, amelyeket Corina Sîrbu kolléganőmmel, a Román Akadémia Kolozsvári Folklórintézetének munkatársával, valamint Gabriel Troc kollégámmal, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem munkatársával végeztünk az *Ethnological Practice in Romania during Communism and its Implications for the Present State of the Discipline* [Az etnográfia a kommunista Romániában és hatása a tudomány mai állására] elnevezésű projekt keretében.

Egy olyan projektről van szó, amelynek központi kérdését Corina Sîrbu fogalmazta meg a megfelelő érvek mellett, és amelynek – szerintem – mindenekelőtt belső indoklása van: egyelőre nem igazán született csupán néhány konjunkturális és nagyon is hézagos szöveg a kommunizmusbeli román *etnológia történetéről* (avagy inkább pontosítanék: *a folklorisztikai kutatásokról* és az *etnográfiáról*). Néhány *román történeti-folklorisztikai munka* végéhez csatolt fejezet (Vrabie 1968: 393–425 és Bîrlea 1974: 552–580), pár *bibliográfia* (Muşlea 2003, Bugeanu–Dăncuş–Fochi–Taloş 2004, Cârstean 2003), amelyek azonban nem ölelik fel a teljes időszakot, egyetlen tanulmány a népi kultúrákra irányuló román kutatások 1950-es évekbeli destruktúrálódásáról (Datcu 2005: 142–189) és két önéletírás jellegű szöveg (Muşlea 1980: 5–48, Pavelescu 1990: 7–87) – íme egy száraz felsorolás, amely nem igazán lehet vonzó egy olyan kutató számára, aki ennek a témának szentelné idejét. A bibliográfia szegényes jellege frusztráló lehet, annál is inkább, mert egyrészt a vizsgált témakör fontos képviselői még mindig életben vannak, másrészt pedig az egyetemi oktatásban jelen levő etnográfiai diszciplínák krízishelyzetben vannak (akár eufemizálónak is tekinthetjük ezt a megfogalmazást). Egy ilyesfajta kutatás szükségességét nagyon világosan megfogalmazhatjuk *mutatis mutandis* és átvéve, amit csak át kell venni Vintilă Mihăilescu kijelentéseiből: „A következőkben megengedem magamnak, hogy elgondolkodjam: visszanézni azért, hogy mi magunk értékeljük mindazt az örökséget, amelyet önmagunknak reprezentálunk, nem egy haszontalan gesztus, hanem akár egy jófajta terápia is lehet a jelenlegi

fokozódó krízis leküzdésére, amelyet úgy élünk át, mint társadalom és mint individuumok. Az az időszak, amelyen éppen áthaladtunk – és amely áthaladt az életünkön – bármi más volt, csak éppenséggel egy történelmi zárójel nem. Mindenesetre nekem egyáltalán nem tetszik az a gondolat, hogy önnön létezésem zárójele legyek; túl sok lustaság vagy hipokrizmus van ebben a megoldásban. Másképpen fogalmazva, az átmenet, amelyben él mai társadalmunk, egyfajta átmeneti rítus mindnyájunk számára. És mint minden átmeneti rítus, egy szimbolikus halált feltételez, majd a feltámadást, egy önmagunktól való eltávolodást és átváltozást; röviden: sokkal többet, mint csak egyszerűen nekiállni más húrokat pengetni" (Mihăilescu 1999: 6).

Ebben a helyzetben nyilvánvaló, hogy a huszadik század második felében létező román etnográfiának a történeti bemutatása egy olyan téma, egy olyan kutatás, amelyet *meg kell csinálni*. Rögtön szembesülünk viszont azzal a kérdéssel, hogy *hogyan* is lehet minél hatékonyabban és szabatosabban, minél pontosabban és ugyanakkor minél kiegyensúlyozottabban véghezvinni a kutatást egy ennyire összetett és nehéz kérdéskörről. Olyan feladat ez, amelynek ideológiai sikamlósságát és partizánkodó lehetségességét különösen nehéz elhárítani.[1]

Saját kutatásom menetét egy komplex megközelítésként képzelem el, amely egy bibliográfiai értelmezés tervét és az akkori munkák módszertani újraértékelését egyaránt tartalmazná. Jelen esetben azonban a kutatásnak csupán azon részeit ismertetném, amelyek az élettörténetet használják fel annak érdekében, hogy amennyire lehetséges, megrajzolják azokat az igencsak árnyalt társadalmi és politikai kereteket, amelyben létezett az, amit általában a kommunizmusbeli román etnológiai kutatásnak[2] nevezünk, és amit konvencióknak megfelelően jómagam is így nevezek.

A kommunizmusbeli román etnológusok élettörténeteinek a felgyűjtése Corina Sîrbu ötlete volt, és a kutatás jelen vonalának a meghatározása két indokból született:

---

[1] Ezt a kérdést eléggé intenzíven kutatták néhány volt kommunista országban: Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában és Magyarországon. Ezzel kapcsolatban lásd Hann–Sárkány–Skalník 2005.

[2] Nem tekintek el attól sem, hogy a vizsgált időszakban a közkedvelt terminusok a *folklór* mint a tradicionális életforma szellemi összetevőjét kutató tudomány, valamint az *etnográfia* – az anyagi összetevőt kutató tudomány – voltak. Szintetizáló jellege miatt én mégis az etnológia fogalmát választottam, mint a folklorisztikai és etnográfiai kutatások felett álló diszciplínát jelölő elnevezést. Mindezt annak ellenére, hogy az általánosítás kockázatát hordozza magában, mégpedig a tárgyalt fogalmakkal szembeni hűtlenség határait súrolva.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Először is az élettörténetek rekonstruálását célzó hosszas beszélgetéseket kiválóan hasznosította nálunk Rostás Zoltán, amikor a két világháború közötti terepmunkáról végzett kutatásokat. Két munkája is megjelent: *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H. Stahl* [A monográfia mint utópia. Interjúk Henri H. Stahllal] (Rostás 2000) és *Sala luminoasă. Primii monografişti ai Şcolii Gusti* [A fényes terem. A Gusti-féle iskola első monográfiaírói] (Rostás 2003).

Másodszor pedig azt gondolom, hogy globálisan nézve, az engem érdeklő időszak folklorisztikai, etnográfiai és etnológiai kutatásai eléggé változatosak mind tematikusan, mind módszertanilag vagy szövegstrukturális szempontból, de nagyon nehezen találunk olyan szövegeket, amelyekben a szerzők konkrétan és részletekbe menően ismertetnék azt, hogy hogyan is folyt le a kutatás, milyen terepen, milyen körülmények között dolgoztak, mi vezette őket egy-egy könyv megírásához, vagy azt, hogy mi gátolta egyik vagy másik munkájuk finalizálását. (Ebből a szempontból kivételt képez Ion Muşlea és Gheorghe Pavelescu (Pavelescu 1990), vagy Lucia Apolzan visszaemlékezéseket tartalmazó kötete (Apolzan 1998). A szerzők mindhárom esetben tulajdonképpen a két világháború közötti időszakban végezték tanulmányaikat, az akkori iskolákhoz tartoztak, csupán a véletlen folytán gyakorolhatták hivatásukat még egy ideig a kommunizmus időszakában.) Ezeknek az információknak a feltétlenül szükséges jellege ugyancsak Vintilă Mihăilescu egyik gondolatával motiválható: „Valóban, hány kutató vélte hasznosnak bemutatni kutatásainak terméke mellett a megszerzés bonyolult folyamatát is, mint ahogy tette azt Claude Lévi-Strauss a *Szomorú trópusok*ban? Illedelmes módon legtöbben becsukják a konyhaajtót akkor, amikor meghívják kollégáikat saját munkájuk akadémiai lakomájára. Legfőképpen az antropológia mai helyzetében ez a fajta illedelmesség károssá válhat" (Mihăilescu 1999: 6).

Átírva mindazt, ami átírandó, a felgyűjtött élettörténetek legnagyobb tétje a dolgok rejtett dimenziójának a körvonalazása lenne, a diszciplína saját konyhájának, a motivációk sokszínű és összekuszált gomolyagának a feltárása, amelyek végül is meghatározták a kommunizmusbeli román etnológia állapotát. A jelen vizsgálat közvetett módon a jelenlegi román kutatások állapotára utaló hipotézisek megfogalmazását is céljai közé sorolja.

Ezen a ponton arra a húsz szövegre szeretnék fókuszálni, amelyeket én magam készítettem a kutatás során.[3] Körülbelül hetven órányi anyagról van

[3] Azokról a felvételekről van szó, amelyeket a következő kollegáimmal készítettem (kronológiai sorrendben): Nicolae Constantinescu, Bukaresti Tudományegyetem; Sabina Ispas,

szó, olyan beszélgetésekről, amelyek változatosak a maguk stílusában, terjedelmében (másfél órás beszélgetésektől a nem kevesebb, mint hat-hét órás élettörténetekig), a magabiztosság fokában, a kérdés megközelítésmódjában. Az interjúalany mesélőkészsége, a megfigyelőképessége és önvizsgálata, valamint saját alkalmazkodóképességem a kommunikációs helyzethez felelős a végső eredményekért. Sorra kellett játszanom azokat a szerepeket, amelyek általában adva voltak a beszélgetőtársaimmal való viszonyomban, de újabb, konjunkturális viszonyok is tudatosultak bennem. Így hát:

- egy diák voltam, kinek adatokat mutatnak fel, de aki előtt szinte automatikusan a didaktikus beszédmód alkalmaztatott, *ex cathedra*, a maga összes konvencióival, kihagyásaival és leplezéseivel;
- az a fiatal kolléga voltam, aki kényes témákat mer feszegetni, ezért megérdemli, hogy teljes történeteket tálaljanak neki, gazdag kommentárral és gyakran zamatos részletekkel;
- egy valamikori etnográfiatörténet szerzője voltam, vagyis egy olyan személy, akit hódolattal kell fogadni, hiszen nemsokára leírja majd a kommunizmus korszakát, kritikai megjegyzéseket fog tenni, hierarchiákat fog javasolni;
- egy kényelmetlen vagy egyenesen botrányos téma kutatója voltam, akivel szemben jó megtartani a biztonságos távolságot, vagy éppen közvetlen módon megtámadni, hátha így el lehet riasztani ettől a projekttől;
- én voltam az a barátnő, akinek jó lesz, ha megtudja, hogyan is folytak a dolgok, mert valakinek csak meg kellene már tudni, és az elbeszélőnek szüksége van erre a kibeszélésre.

A Román Akadémia Néprajzi és Folklórintézete, Bukarest; Sanda Golopenţia, Brown University, Povience; Constantin Eretescu, Brown University, Providence; Ion Şeuleanu, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár; Georgeta Stoica – Bukaresti Falumúzeum; Silviu Angelescu, Bukaresti Tudományegyetem; Iordan Datcu, A Román Akadémia Irodalmi és Irodalomtudományi Intézete, Bukarest; Ion Taloş, Kölni Tudpományegyetem; Ion Cuceu, A Román Akadémia Folklórintézete, Kolozsvár; Nicolae Bot, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár; Ion Ghinoiu, A Román Akadémia Néprajzi és Folklórintézete, Bukarest; Mirjana Maluckov, Muzej Vojvodine, Novi-Sad; Anne Guillermeau, Katolikus Egyetem, Milano; Radu Răutu, Antropológiai Intézet, Bukarest; Alina Ciobănel, A Román Akadémia Néprajzi és Folklórintézete, Bukarest; Paul Drogeanu, A Román Akadémia Néprajzi és Folklórintézete, Bukarest; Şerban Anghelescu, A Román Paraszt Múzeuma, Bukarest; Adrian Vicol, A Román Akadémia Néprajzi és Folklórintézete, Bukarest,; Ilie Moise, Lucian Blaga Tudományegyetem, Szeben.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Újraértékelve saját viszonyulásomat az élettörténetekkel és a beszélgetőtársakkal szemben, most, az elemzés kezdetén úgy érzem, hogy vállalnom kell az adatok *sine ira et studio* vizsgálatát. Nem feledhetem azt a frusztrációt, hogy nem tudtam meg bizonyos dolgokat, és hatalmas felelősséget érzek főképpen azon személyek élettörténetei esetében, akik barátként viszonyultak hozzám. Nem tagadom, hogy néhány információ nem egy sajátos archívum, avagy a kommunizmusbeli román etnológia történetírása részére volt címezve, hanem saját személyemnek. Másnak valószínűleg nem mondták volna el, ezért elemzésem kezdetén máris morális problémákkal kell megküzdenem: mihez lehet kezdeni az élettörténettel, mennyit lehet belőle nyilvánosságra hozni, és mi az, ami meg kellene maradjon elhangzásának kommunikációs szintjén.

Túllépve az elvi és a kutatás deontológiai kérdésein, ha a szövegek tartalmi oldalára figyelünk, akkor feltűnik, hogy ezek nem maradnak meg az individuális sors vagy a karrier egyszerű leírásának szintjén, hanem adminisztratív, politikai, tudományos és kulturális kontextusokat hívnak elő, emberközi viszonyokat írnak le, különféle személyiségek arcképeit festik meg, de ami számomra a legfontosabbnak tűnik, bizonyos szemantikai gócpontok felé irányulnak, azokra fókuszálnak, preferenciákként mutatják fel őket. Ezáltal az élettörténetek egy modell – mégha oly zavaros is, és csak néha tudatos – megalkotásához járulnak hozzá, amely azt fejezi ki, hogy valójában mit is jelent *etnológusnak lenni/etnológiát művelni* a kommunista Romániában.[4]

Már most megjegyzem, hogy interjúalanyaim az 1960-as évektől[5] kezdtek ténylegesen munkálkodni az etnológia területén, és integrálódási tevékenységük az 1972-es esztendőig tartott. Valamivel több mint egy évtizedről van szó, amely egy evolúciós folyamatot jelöl a diszciplína szempontjából, az 1958 előtti kvázitoleráns periódustól a diszciplináris értékek jelenségéig – voltaképpen az 1970-es évek folklórkutatásainak előfutáráról.

---

[4] Ebben az időszakban csupán két román etnológus fogalmazott meg világos nézeteket az etnológiai kutatásról, ennek filozófiájáról, fontosabb elképzeléseiről és a megbízható módszertanokról. Mihai Pop tanulmányairól van szó, (Pop 1998) és Ovidiu Bîrlea kutatóról (Bîrlea 1969).

[5] Az egyetlen kivétel Adrian Vicol, aki a Folklórintézet munkatársa volt már ennek a megalapítása, azaz 1949 óta. Mondandóm egyszerűsítése végett az ő és a többiek élettörténete közötti különbségeket csupán egy második szinten tartom számon. Közvetett módon ez azt is jelenti, hogy elemzésem az etnológusi hivatás narratív rekonstruálására fókuszál a „sötét/megszállott" hatodik évtized eltelte után, hiszen az előbbi külön tanulmányt érdemelne.

Amikor az 1958 előtti etnológia kvázitudatlanságáról beszélek – ez utóbbi egy vízválasztó esztendő a tudomány történetében, amikor a bukaresti Bölcsészkaron Mihai Pop átvette a *Román irodalmi folklór* elnevezésű kurzust – az előttem levő történetek konvergens információira támaszkodom:

- Sanda Golopenția jól emlékszik az 1958 előtti kurzusokra, amelyeket Mitu Grosu tartott: *Unalmas, ízetlen kurzusok voltak. Tanították… vették sorra a műfajokat. Csak irodalmat tanítottak, de hát ezt nem nevezném katasztrófának. Filológiai egyetem voltunk, természetes volt, hogy az irodalom álljon a középpontban. De amikor a műfajokat tanították, akkor idézetekkel tűzdelt kommentárok hangzottak el, viszont ő többet olvasott, mint beszélt, valahogyan szégyenletes volt, vagy lehetett neki egy felfogása a saját hiábavalóságáról, nem jöttem rá, hogy miért, de gyorsan és meggyőződés nélkül beszélt. Tehát tulajdonképpen az a kurzus nulla volt. És akkoriban a kurzusok nem voltak gyengék.*
- Iordan Datcu ugyanarról a kurzusról összegzi emlékeit: *Ha csakis azzal maradtam volna, amit az egyetemen tanítottak, vagy pontosabban amit ott nem tanítottak, akkor a legkisebb érdeklődésem se alakult volna ki ezen diszciplína iránt, mert azokban az években a folklórtanár Mitu Grosu volt, egy félművelt ember, aki a Cartojan-féle* A régi román irodalom története *alapján adta le az anyagot, de ugyanakkor megszidta diákjait mondván, hogy ne használják ezt a munkát, mert polgári.*[6]
- Nicolae Bot sokkal durvább, önironizáló regisztert használ akkor, amikor fiatal tanársegédi tudatlanságát kommentálja – de ez inkább az őt oktató intézmény tudatlansága, és tulajdonképpen azé a diszciplínáé, amelyet az adott történeti korban gyakorolt –, akit arra szemeltek ki, hogy a diákok terepmunkáját koordinálja: *mentünk a faluban, de nem*

[6] A két kommentár nagyon érdekes, mert a jelenből nézve Sanda Golopenția és Iordan Datcu nagyon messze állnak egymástól. Az előbbi a kutató és tárgya közötti kommunikációs viszonyok jóérzékű elemzője, nagyszerű terepmunkát végez, ugyanakkor a terepmuka elméleti értelmezője is, az egyik legelső román szakember, aki a népi kultúra jelenségeit a strukturalizmus, a szemiotika, a pragmatika és a kognitív szemantika fogalmai alapján modellálta, tehát ki sem állhat közelebb hozzá, mint Iordan Datcu, akit a diszciplína történeti aspektusai érdeklik, és aki a tények és jelenségek leírásának, valamint a dokumnetumok közzétételének kereteit nem lépi túl. Mégis, az 1958 előtti kanonizálók tudatlanságához viszonyítva, kettejük nézőpontja, lám, megegyezik.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

volt semmilyen módszerünk, csak megkérdeztem: nem tud va' egy nótát, nénikém? És ha tudott, akkor lejegyeztem, de nem beszéltünk akkor szokásokról, vallásosságról…

Az előbbiek ellenében az említett időszak másik végpontján a hetvenes évek generációjának (lehetséges) elnevezése alatt olyan fiatalok csoportosulását találjuk, akik Mihai Pop kurzusait hallgatták, de a Költészeti Körön is ott voltak (Mihai Pop és Alexandru Rosetti vezetésével), fonológiát Emanoil Vasiluval tanultak, akik a lehető legtöbb Mircea Eliade-t olvastak, és akik már komoly terepmunkát végeztek komplex csoportok tagjaiként, akikkel a tapasztalt román kutatók mellett gyakran idegen etnológusok is dolgoztak.[7]

Visszakanyarodva az élettörténetekhez, megnevezem azokat a *szemantikai gócpontokat*, amelyek közé ezek konstruálódnak:

1. Az etnológia művelésére irányuló *döntés* részletes bemutatása.
2. Egy olyan *eset* bemutatása a karrier első fázisából, amely igazi tűzpróbaként funkcionál a szakterülethez való tartozás tekintetében, és amely *alátámasztja a döntés helyességét*.
3. Egy olyan *jelentős esemény* bemutatása, amely a kutatót egy adott téma, egy adott terep vagy műfaj felé irányította, és *későbbi tevékenységének nagy része ehhez kapcsolódik*.
4. (A következő szemantikai csomópont általában akkor jelenik meg, ha az elbeszélő nem említi az előbbit.) Egy *cursus honorum* bemutatása, azokra az átmeneti pontokra koncentrálva, amelyek a karrier két különböző szakasza között helyezkednek el.
5. (Az összes eddigi témával kapcsolatban) *Egy olyan személyiség bemutatása, aki modellként szolgált az illető szakmai életében,* és akihez a karriere valamilyen módon kötődik.
6. A kutatások kapcsolata korabeli politikai környezettel. (Ehhez a kérdéshez az összes olyan román kutató szolgált adatokkal, aki jelenleg emigrációban él[8], és páran azok közül, akik nyitottak a kulturális antropológia felé.[9] A többiek esetében a válaszok csupán kiegészítő jellegű, konkrét kérdésekre születtek, néhányan pedig tartózkodtak a válaszadástól.)

---

[7] Ez a generáció, amely a bukaresti Bölcsészkaron végzett, és akik között olyan illusztris nevek vannak, mint Ioan Petru Culianu, Silviu Angelescu, Paul Drogeanu, Şerban Anghelescu vagy Radu Popa.

[8] Vagyis Sanda Golopenţia, Constantin Eretescu és Ion Taloş.

[9] Különösen a Paul Drogeanuval készített interjúra gondolok, és valamennyire a Ion Cuceuval és Şerban Anghelescuval készített felvételekre.

Bármennyire is tömörítenénk a kommunizmusbeli román etnológus életrajzok fenti *toposzait*, rendkívül aprólékos (és kronologikus) bemutatásra lenne szükség, ezért csupán az első szemantikus csomópont alapvető vonásainak a bemutatását kísérelem meg, felhasználva azokat a nyitásokat, amelyeket az élettörténet mint a megismerés eszköze megenged.

Az első szemantikai csomópont, amely kivétel nélkül mindegyik élettörténetben megjelenik, az *etnológiát hivatásként választó döntés* pillanata. Mindez egy első felületes pillantásra természetesnek tűnik, mivel egy adott szakmába történő integrálódás *prelimináris rítusaként* értelmezhető, de különösen lenyűgözővé és a téma szempontjából igencsak beszédessé akkor válik, ha a választás okait kezdjük el boncolgatni. Az általam birtokolt dokumentumok szerint az okok a következők voltak:

- Egy karizmatikus tanárember egy intelligens, de a hivatás megválasztása szempontjából még bizonytalan fiatal figyelmébe ajánlja az etnológiát, mint érdekes és jelentős tudományt. Az élettörténetek nagy részében megjelenik ez az epizód (Sanda Golopenția, Constantin Eretescu, Silviu Angelescu, Paul Drogeanu, Șerban Anghelescu), de minden esetben ugyanarról a modellről van szó: Mihai Pop bukaresti professzorról.
- Egy szorgalmas fiatal, akit ugyan nem érdekel különösképpen az etnológia tudománya, megír – bizonytalan körülmények között – egy érdekes dolgozatot a népi kultúra témakörében, vagy összeállít egy elfogadható folklórszöveg gyűjteményt. Habár tanulmányai során senki sem foglalkozik különösebben a szakmai formálásával, egyetemi tanulmányai befejezésekor felajánlanak neki egy munkahelyet az etnográfiai kutatás területén. Minden ilyesfajta eset középpontjában a Kolozsvári Folklórintézet igazgatója, Ion Muşlea állt.
- Egy újdonságra vágyó fiatal, pontosabban egy mindent felülmúló és könnyen érthető újdonságra vágyó fiatal az etnológiát választja, mert erre a területre bármiféle tudomány alkalmazható (vallástörténet, mitológiakutatás, szemiotika, strukturalizmus, pragmatika, filozófia és így tovább).
- (Sajnálatos módon) egy fiatal a folklorisztikát választja, mert rájön arra, hogy nincs esélye más, a humanisztika területéhez tartozó szakmában megnyilvánulni, és itt különösen az irodalomtudományokról van szó, amire az igény túlontúl nagy.

Íme néhány nagyon különböző eset, amelyek – még mielőtt számba vennénk a következményeiket – egy megkérdőjelezhetetlen valóság felé konvergálnak, amely hajlik arra, hogy a kommunizmusbeli román etnológia egyik

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

jellemzője legyen: *az etnológia területére nem indul az ember, hanem oda kerül* egy felvillanó esemény következtében, amely egy akármilyen emberi sorsot megzavarván, az egyént az adott irányba tereli.

Mint egy utolsó állomás egy izgalmas intellektuális kaland vagy más, keményebb szabályokkal korlátozott területen elszenvedett kudarc után, a kommunista idők román etnográfiája a szabadság területeként tűnik fel az élettörténetek tükrében, ahol más tudományokban elfogadhatatlan kísérleteket lehet elvégezni, ahol más területeken nem kívánatos szakirodalmat, szerzőket és elméleteket lehet meghivatkozni, vagyis egy nyitott diszciplínaként, amely természetszerűen hajlik az interdiszciplinaritásra.

Önmagában nézve mindez igencsak pozitív jellegű volt, és természetes módon, meghatározta az etnológiai kutatások sikerességét az 1960–1980 közötti években.[10] Sajnos a nyitottság és az interdiszciplináris tendenciák eufóriája, amely a tárgyalt időszakban igencsak közkedveltté tette az etnológiát – szinte egy olyasfajta ismerettséget jelentve, amely a sznob értelmiségi körök felé irányuló szabad utat biztosította –, és amely eufória az etnológiát egy sor másfajta érdeklődést (az akkoriban tiltott területek, főképpen a vallástörténet, népi mágia stb.) maga alá gyűjtő *fedezék-diszciplínává* alakította, perverz módon maga után vont egyfajta érdektelenséget a tudomány szűkebb meghatározását illetően, valamint egy sor operatív fogalom megalkotása és meghatározása iránt.

Ami a kommunizmus idejében nem tűnt határnak, hanem sokkal inkább fantasztikus fogékonyságnak, azzal a jelenlegi eredménnyel járt, hogy a román etnológia képtelen önmagát meghatározni, saját intézményes rendszerét újraépíteni és önmagát mint szakmát (újra)motiválni.[11]

---

[10] Ennek az időszaknak a bármennyire sietős bibliográfiai felsorolása sem tekinthet el a hetvenes években publikált folklórpoétikai és folklórszemiotikai munkáktól, főképpen a *Revista de Etnografie şi Folclor* folyóiratban megjelenő tanulmányoktól Mihai Pop, Sanda Golopenția. Liliana Ionescu-Ruxăndoiu vagy Monica Brătulescu tollából, a Stanca Fotino és Solomon Marcus által ajánlott matematikai megközelítésektől, az orosz formalizmus (V. J. Propp, Borisz Tomasevszkij), a francia narratológia (Tzvetan Todorov, Claude Bremond) és strukturális antropológia (Claude Lévi-Strauss) vagy a Tartu-i szemiotikai iskola (I. M. Lotman) munkáinak fordításától, Andrei Oişteanu, Romulus Vulcănescu vagy Mihai Coman mítoszkutatásaitól.

[11] Számomra ennek az identitáskrízisnek az egyik legnyilvánvalóbb bizonyítékai azok a nehézségek, amelyekkel a román egyetemek etnológia karjai szembesülnek, amikor önmagukat akkreditálni próbálják, és implicit módon meghatározni azt is (tantervek és programok révén), hogy mit is jelent *az etnológusi szakma a posztkommunista Romániában.*

Újrahasznosítva az élettörténetek azon információit, amelyekre alapozom a jelen kimutatást, feltűnővé válik, hogy ami igazából érvényességet szerzett ennek a diszciplínának, az néhány igazi menedzser munkálkodása. A birtokomban lévő tanúvallomások szerint Mihai Pop és Ion Muşlea voltak ezek. Teljesen különböző módszereket hasznosítva, mint például a személyes vonzerő, a bizalmas hangnem, az elegánsan kivitelezett irányítás, netán a diszkrét protekció (Mihai Pop), vagy egy előnyös ajánlat nyers, leplezetlen felkínálása az életút egy sorsdöntő pontján (Ion Muşlea), mindig a középpontban lévén (Mihai Pop), vagy éppen ellenkezőleg, a háttérből figyelve arra, hogy az esélyek ne vesszenek kárba (Ion Muşlea), a román etnológia két vezető egyéniségének sikerült szinte a semmiből egy csapat jóravaló szakembert előállítania a hetvenes évek elején, és ugyanakkor ezeknek az irányítását oly módon, hogy megfeleljenek a diszciplína fő tudományos céljainak, és politikailag is elfogadható legyen, amit csinálnak.

Sajnálatos módon, ami akkor hasznosnak tűnt, az idővel a román etnológusi mesterség olyan elemévé vált, amely miatt a múlt visszatartja, fékezi a jelent. Néhány konkrét kritérium helyett, amely az etnológusi hivatás személyi lapjaként vagy a szakmai elfogadás *minimum minimorumaként* szolgálhatott volna, a régi modell az ihletre, a jóakaratra és nagyon erőteljes személyi kapcsolatokra alapozott. Muşlea és Mihai Pop hiányában[12] a román etnológia új vezetőinek nem volt meg sem a karizmájuk, sem a ráérzésük, sem a nagylelkűségük, talán az autoritásuk vagy az energiájuk sem ahhoz, hogy kiválasszák azokat az embereket, akik ezt a hivatást vallják magukénak. Az élettörténetekben kifejezett hit mellett, miszerint *etnológiát űz az a személy, akinek nem sikerül irodalmi kutatásokat végezni,* a kommunista etnológia fenti jellemzői ugyanannyi rákfenének bizonyultak, amelyek a mai román etnológia részei, és amelyek tulajdonképpen a jelenlegi krízishelyzetbe juttatták.

A fenti gondolatok vázlatos és nem a szövegkivonatokra hagyatkozó bemutatása egy szintetizálóbb megközelítést tett lehetővé, de ugyanakkor kizárta a minden egyes beszélgetésre jellemző árnyalatok sokaságát. Végezetül – vállalva ezeket az egyszerűsítéseket –, kiemelném a mai beszédtéma, vagyis az élettörténetek hasznosságát egy adott szakterület dimenzióinak és korlátainak a szétfeszítésében, mindezt a megismerés elmélyítése érdekében.

[12] Az egyetlen kivétel a román etnológia képtelen szakmai vezetőinek sorában Irina Nicolau, akinek a Román Paraszt Múzeumában eltöltött rövid idő alatt sikerült jó pár fiatalt erre a pályára irányítania.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A konkrétan elemzett esetben, a kommunista időszakban munkálkodó román etnológusok élettörténetei hatalmas rést nyitottak számomra és számunkra egy rendkívül összetett és problematikus világba. Ezt vizsgálni néha azt jelenti, hogy átfordítani a jelenlegi etnológiai metadiskurzus operatív fogalmaira, máskor pedig akár sajátos pszichoanalízis alá vetni…

Fordította Ilyés Sándor

Bibliografie – Szakirodalom

APOLZAN, Lucia

1998 *Drumuri, încercări, împliniri*. Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti

BÎRLEA, Ovidiu

1969 *Metoda de cercetare a folclorului*. Editura pentru literatură, Bucureşti

1974 *Istoria folcloristicii româneşti*. Editura Enciclopedică Română, Bucureşti

BUGEANU, Dan – DĂNCUŞ, Elena – FOCHI, Adrian – TALOŞ, Ion

2004 *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc* 1956–1964. Ediție îngrijită şi prefață de I. OPRISAN. Saeculum I.O., Bucureşti

CONSTANTINESCU, Nicolae – DOBRE, Al. (ediție îngrijită de)

1998 *Folclor românesc I. Teorie şi metodă*. Grai şi Suflet–Cultura Națională, Bucureşti

DATCU, Iordan

2005 Etnografia şi folcloristica în anii 1948–1958. In: *Alte contribuții de etnologie românească*. Universal Dalsi, Bucureşti, 142–189.

HANN, Chris – SÁRKÁNY Mihály – SKALNÍK, Peter (eds.)

2005 *Studying Peoples in the People's Democracies. Socialist era anthropology in East-Central Europe*. LIT Verlag, Münster

MIHĂILESCU, Vintilă

1999 *Fascinația diferenței*. Paideia, Bucureşti

MUŞLEA, Ion

2003 *Bibliografia folclorului românesc 1930–1955*. Ediție şi cuvânt înainte de Iordan DATCU. Saeculum I.O., Bucureşti

ROSTÁS Zoltán
2000 *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H. Stahl*. Paideia, Bucureşti
2003 *Sala luminoasă. Primii monografişti ai Şcolii Gusti*. Paideia, Bucureşti
VRABIE, V. Gheorghe
1968 *Folcloristica română*. Editura pentru Literatură, Bucureşti

© www.kjnt.ro/szovegtar